

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA MATEMATIKO IN FIZIKO

Finančna matematika – 1. stopnja

Anja Žavbi Kunaver
Regresijski modeli v biatlonu

Delo diplomskega seminarja

Mentor: izred. prof. dr. Jaka Smrekar

Ljubljana, 2019

KAZALO

Slike	2
1. Uvod	4
2. Teorija	4
2.1. Osamelci in škatla z ročaji	4
2.2. Bimodalna porazdelitev	4
2.3. Domneva, testna statistika, funkcija moči	4
2.4. Determinacijski koeficient in p-vrednost	4
2.5. Multikolinearnost in avtokorelacija	5
2.6. Linearni mešani modeli	5
2.7. Metode ocenjevanja	6
2.8. Biatlon in VO ₂ max	9
3. Podatki	9
3.1. Testiranja na Fakulteti za šport	9
3.2. Spremenljivke	9
4. Začetek dela	10
5. Model VO ₂ max	12
5.1. Model po MNK	12
5.2. Model z logaritmiranjem	13
5.3. Posplošeni linearni modeli	14
5.4. Linearni mešani modeli: Vzdolžni model	14
5.5. Modeli po podskupinah	15
5.6. Zadnja testiranja	15
5.7. Ugotovitve	15
6. Model tekmovalne uspešnosti	16
7. Napoved na podlagi 24 minut	17
Slovar strokovnih izrazov	19
Literatura	20

SLIKE

1 Pregled osamelcev spremenljivke VC	10
2 Povezava med ventilacijo in VO ₂	11
3 Povezava med mišičjem in VO ₂	11
4 Ujemanje ocenjenih in pravih vrednosti VO ₂ max	13
5 Povzetek modela z logaritmiranjem	14
6 Ujemanje pravih in ocenjenih vrednosti VO ₂ max	18

Regressijski modeli v biatlonu

POVZETEK

Delo diplomskega seminarja je raziskovalne narave. S pomočjo testiranja slovenske reprezentance biatloncev in tekačev na smučeh so predstavljeni različni modeli, izdelani v programskem jeziku *R*. Izdelava modelov temelji na teoriji mešanih linearnih modelov in uporabi treh metod - metode najmanjših kvadratov, navadne in restringirane metode največjega verjetja. Za preverjanje ustreznosti modelov so uporabljene različne mere, kot najpomembnejši pa je upoštevan determinacijski koeficient multiple regresije.

Poudarek je na napovedi maksimalne porabe kisika tekmovalcev, kjer se kot statistično značilne spremenljivke izkažejo mišičje, višina in starost testirancev. Model tekmovalne uspešnosti je predstavljen zgolj kot zanimivost, saj bi bilo za dober model potrebno pridobiti veliko več podatkov. Na podlagi podatkov, pridobljenih iz 24-ih minut testiranja na tekoči preprogi se da pojasniti več kot 80% variabilnosti v doseženem času testiranja, maksimalni vrednosti ventilacije, porabe kisika in srčnega utripa. Vse dobljene modele bi se dalo izboljšati z večjo skupino testirancev.

Regression models in biathlon

ABSTRACT

This bachelor's thesis is based on real-life data that was gathered from tests of members of Slovenian representative teams of biathletes and cross country skiers. We presented different kinds of models which were implemented in programming language *R*. Most of the time we employ Gaussian linear mixed models. Estimations were made with three different types of methods - least squares method, maximum likelihood method, and restricted maximum likelihood method. For testing goodness of fit of the investigated models we use different measures, most importantly the coefficient of determination. The emphasis is on prediction of the maximum rate of oxygen consumption. We find that muscular tissue, height, and age of a competitor are statistically important covariates for this prediction. The model of competitive success is presented only as an interesting fact. For a good model much more data should be available. From results gathered from 24 minutes of measuring on the treadmill we can explain over 80% of variability of maximum testing time, maximum ventilation, maximum rate of oxygen consumption, and maximum heart rate. All models could be improved with more tests and participants.

Math. Subj. Class. (2010): 62J05, 62P99

Ključne besede: Normalni linearni mešani modeli, linearna regresija, metoda največjega verjetja, napoved maksimalne aerobne kapacitete, uspešnost v biatlonu.

Keywords: Gaussian linear mixed models, linear regression, Maximum Likelihood method, prediction of maximum rate of oxygen consumption, successfulness in biathlon.

1. UVOD

Biatlon je vse bolj popularen olimpijski šport z dolgo zgodovino. Slovenci so z največjih tekmovanj prinesli že mnoga odličja. Ker sem tudi sama biatlonka, sem za zaključek študija na 1. stopnji želela povezati matematiko in šport. Cilj dela diplomskega seminarja je bil generirati modele, vezane na biatlon. Programiranja sem se lotila v programskem jeziku R , za delo pa sem potrebovala tako programersko, kot tudi ekonometrično in statistično teorijo.

V 2. poglavju dela diplomskega seminarja je predstavljena teorija, potrebna za izdelavo modelov. Teorija zajema poglavja iz statistike in ekonometrije. Najprej so predstavljene ekonometrične definicije, nato pa linearni mešani modeli in vsebine, povezane z njimi. 3. poglavje je namenjeno predstavitvi podatkov in opisu spremenljivk. V 4. poglavju je predstavljen začetek dela in pregled podatkov, potrebnih za nadaljnje delo. V 5. poglavju so predstavljeni modeli za napoved maksimalne porabe kisika in je najbolj obširno izmed poglavij o izdelavi modelov. Tu so uporabljene različne metode in oblike modelov. 6. poglavje je namenjeno razlagi modela tekmovalne uspešnosti. V zadnjem poglavju je opis napovedi maksimalnih vrednosti na podlagi 24 minut testiranja.

2. TEORIJA

2.1. Osamelci in škatla z ročaji. Osamelci so vrednosti spremenljivke, ki so zunaj intervala $(Q_1 - 1, 5Q_r; Q_1 + 1, 5Q_r)$, kjer s Q označujemo kvartile in $Q_r = Q_3 - Q_1$ ([9] Kraner Šumenjak).

Škatla z ročaji (tudi škatla z brki, angleško box plot) je vrsta grafa. Njene meje določajo minimum vzorca, ki ni osamelec, Q_1 , mediana, Q_3 in maksimalna vrednost vzorca, ki ni osamelec. Razmiki med posameznimi deli škatle prispevajo h prikazu razpršenosti in asimetrije ter prikažejo osamelce ([6] Wikipedia).

2.2. Bimodalna porazdelitev. Grafi porazdelitvenih funkcij imajo lahko različno število vrhov. Najbolj poznana je unimodalna porazdelitev, katere graf porazdelitvene funkcije ima en vrh. Klasičen primer je normalna porazdelitev. Pri bimodalni porazdelitvi ima graf porazdelitvene funkcije dva vrhova. Ta dva vrhova ponazarjata lokalna maksimuma, torej najpogostejše vrednosti. Ponavadi dva vrhova nakazujeta na to, da imamo dve različni skupini. Poznamo še večmodalne porazdelitve, ki imajo več kot dva vrhova ([10 Statistics how to]).

2.3. Domneva, testna statistika, funkcija moči. Domneva je neka trditev o populaciji. Testna statistika je funkcija vzorca, na podlagi katere se odločamo o resničnosti domneve. Naj bo Z zavrnilno območje za testno statistiko T . Potem je funkcija moči za testno statistiko T funkcija, ki jo zapišemo kot $\beta(\theta) = P_\theta(T \in Z)$ (Pohar Perme, 2019).

2.4. Determinacijski koeficient in p-vrednost. Determinacijski koeficient multiple regresije (R^2) je najpogosteje uporabljena mera primernosti oziroma zanesljivosti regresijskega modela. Pove, kolikšen delež celotne variance odvisne spremenljivke y je pojasnjen z linearnim regresijskim modelom, na podlagi katerega je izračunan. Lahko ga zapišemo kot kvadrat korelacijskega koeficienta med dejanskimi in z obravnavanim regresijskim modelom izračunanimi vrednostmi odvisne spremenljivke. Torej velja $0 \leq R^2 = r_{y\hat{y}}^2 \leq 1$. Vrednosti R^2 niso primerljive med modeli z različno

definirano odvisno spremenljivko y . Velja, da se z izločanjem pojasnjevalnih spremenljivk v modelu R^2 lahko zmanjša ali ostane enak, z dodajanjem pojasnjevalnih spremenljivk pa se vrednost ne more zmanjšati. Potrebno se je zavedati, da visoka vrednost determinacijskega koeficienta še ne pomeni, da smo v model vključili prave pojasnjevalne spremenljivke. Nizke vrednosti pa še ne pomenijo, da model ne vključuje pomembnih pojasnjevalnih spremenljivk (Pfajfar, 2018).

Naj bo T testna statistika in ničelna domneva $H_0 : \theta \in \Theta_0$. Denimo, da zavračamo za velike vrednosti T in naj bo t vrednost testne statistike na vzorcu. Potem p – vrednost definiramo kot

$$p = \sup_{\theta \in \Theta_0} P(T \geq t).$$

Če za p – vrednost velja $p \leq \alpha$, zavrnilo ničelno domnevo in sklepamo, da je spremenljivka statistično značilna. Običajno za α vzamemo vrednost 0,05. Če torej velja $p \leq 0,05$, lahko s 95% gotovostjo posplošimo rezultate iz vzorca na populacijo. Če to ne velja, se moramo vzdržati vsakega sklepanja iz vzorca na populacijo (Pohar Perme, 2019).

Program R sam izračuna vrednosti R^2 in p – vrednost, zato se izračunom v diplomskem delu ne bom posebej posvečala. Več o možnih postopkih izračuna je v svojem delu zapisal Pfajfar (Pfajfar, 2018).

2.5. Multikolinearnost in avtokorelacija. Med temeljne predpostavke regresijskega modela spada predpostavka, da med neodvisnimi spremenljivkami ni popolne kolinearnosti ali multikolinearnosti. Najbolj tipičen vzrok za kršenje te predpostavke je, da smo v model kot neodvisni vključili dve spremenljivki, med katerima obstaja močna linearna povezanost. Do multikolinearnosti pride tudi, če v model vključimo več spremenljivk kot je velikost vzorca. Na multikolinearnost posumimo, če se v modelu determinacijski koeficient izkaže za statistično značilnega, od regresijskih koeficientov pa nobeden.

Medsebojna neodvisnost vrednosti slučajne spremenljivke ϵ prav tako spada med temeljne predpostavke linearnega regresijskega modela. Pravimo, da spremenljivke niso avtokorelirane oz. da v modelu ni avtokorelacije. To predpostavko zapišemo $Cov(\epsilon_i, \epsilon_j) = 0$ za vsak $i \neq j$ (Pfajfar, 2018).

2.6. Linearni mešani modeli. Posplošeni linearni mešani model izrazimo kot

$$Y = X\beta + Z\alpha + \epsilon,$$

kjer je Y opazovani slučajni vektor, X matrika znanih vrednosti pojasnjevalnih spremenljivk, β neznan vektor regresijskih koeficientov (fiksni učinki), Z znana matrika, α vektor naključnih učinkov in ϵ vektor napak. α in ϵ sta neopazovana. Predpostavimo, da sta nekorelirana.

V matrični obliki model izgleda takole:

$$\begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ \vdots \\ Y_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} X_{1,1} & X_{1,2} & \dots & X_{1,p} \\ X_{2,1} & X_{2,2} & \dots & X_{2,p} \\ \vdots & \vdots & & \vdots \\ X_{n,1} & 0 & \dots & X_{n,p} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \beta_1 \\ \beta_2 \\ \vdots \\ \beta_p \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} Z_{1,1} & Z_{1,2} & \dots & Z_{1,q} \\ Z_{2,1} & Z_{2,2} & \dots & Z_{2,q} \\ \vdots & \vdots & & \vdots \\ Z_{n,1} & Z_{n,2} & \dots & Z_{n,q} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \alpha_1 \\ \alpha_2 \\ \vdots \\ \alpha_q \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \epsilon_1 \\ \epsilon_2 \\ \vdots \\ \epsilon_n \end{bmatrix}.$$

Linearni mešani modeli se delijo na Gaussove ali normalne in ne-Gaussove ali nenormalne. Pomembna predpostavka pri normalnih linearnih mešanih modelih je normalna porazdeljenost vektorja slučajnih učinkov $\alpha \sim N(0, \sigma^2 I_n)$ in vektorja

slučajnih odstopanj $\epsilon \sim N(0, \tau^2 I_m)$, ki nista nujno enakih razsežnosti. Druga pomembna predpostavka je neodvisnost slučajnih vektorjev α in ϵ . Prednost uporabe nenormalnih linearnih mešanih modelov pred normalnimi je v tem, da so bolj fleksibilni za modeliranje. Uporabni so na mnogo različnih področjih (npr. v medicini, financah, izobraževanju,...). Za modeliranje pridejo prav, kadar so meritve na testirancih opravljene večkrat skozi neko časovno obdobje (Maver, 2018, str. 6).

2.6.1. *Osnovni model enostavne linearne regresije.* Za razumevanje linearnih mešanih modelov se je dobro spomniti osnovnega modela enostavne linearne regresije. Zapišemo ga kot:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 x_i + \epsilon_i,$$

kjer so ϵ_i med seboj neodvisne slučajne spremenljivke, x_i pa dane vrednosti. Velja $\epsilon_i \sim N(0, \sigma^2)$ za vsak i in tako $Y_i \sim N(\beta_0 + \beta_1 x_i, \sigma^2)$. Model lahko razširimo na več linearnih parametrov:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 x_{i1} + \dots + \beta_p x_{ip} + \epsilon_i,$$

kjer so ϵ_i neodvisne enako porazdeljene slučajne spremenljivke, za $1 \leq i \leq n$.

Lahko ga zapišemo tudi v matrični obliki:

$$Y = X\beta + \epsilon.$$

V tem modelu je predpostavljeno, da so regresijski koeficienti fiksni, obstajajo pa primeri, v katerih je smiselno predvidevati, da so nekateri izmed koeficientov naključni (Jiang, 2007, str. 1).

2.6.2. *Longitudinalni/vzdolžni model.* Spada med normalne linearne mešane modele. V splošnem ga zapišemo kot

$$Y_i = X_i\beta + Z_i\alpha_i + \epsilon_i,$$

kjer je Y_i opazovani vektor i -tega posameznika, X_i in Z_i sta znani matriki, $1 \leq i \leq n$. Kot običajno je β neznan vektor regresijskih koeficientov, α_i vektor naključnih učinkov, ϵ_i pa vektor napak. Število stolpcev matrike Z_i predstavlja razsežnost slučajnega vektorja α_i , število vrstic pa število meritev na i -tem posamezniku. Velja, da sta α_i in ϵ_i neodvisna in porazdeljena $\alpha_i \sim N(0, Var(\alpha_i))$ in $\epsilon_i \sim N(0, Var(\epsilon_i))$. Če razlik med meritvami znotraj ene enote ni, je variančno-kovariančna matrika $Var(\epsilon_i)$ diagonalna. Vzdolžne modele se uporablja, kadar imamo skupino posameznikov, kjer je na vsakem posamezniku izvedenih več meritev v različnih časovnih trenutkih. Najpogosteje so uporabljeni v analizah longitudinalnih podatkov (Jiang, 2007, str. 6).

2.7. **Metode ocenjevanja.** V tem razdelku bom na kratko opisala tri metode, ki sem jih uporabila pri modeliranju v programskem jeziku *R*. Prva metoda je metoda najmanjših kvadratov (MNK), ki je najbolj enostavna. Nato bom opisala metodo največjega verjetja (MNV) in restringirano metodo največjega verjetja (RMNV), ki je bila razvita zaradi pomanjkljivosti prejšnje. Pri obeh standardnih metodah (MNV in RMNV) ločimo dva načina ocenjevanja in sicer točkovno ocenjevanje (za majhen vzorec) in ocenjevanje z asimptotično kovariančno matriko (za velike vzorce). V delu bom metodi predstavila le za točkovno ocenjevanje. V primeru osnovnega modela linearne regresije sta oceni koeficientov po metodah MNK in MNV ekvivalentni.

2.7.1. *Metoda najmanjših kvadratov (MNK)*. Minimizira vsoto kvadratov ostankov regresijskega modela. Pri 16 letih jo je odkril nemški matematik Carl F. Gauss. Zaradi svojih lastnosti je najbolj razširjena metoda ocenjevanja regresijskih koeficientov (Pfajfar, 2018, str.53).

Pri MNK na primeru osnovnega regresijskega modela velikosti $n = 1$ iščemo β_0 in β_1 tako, da bo vsota kvadratov ostankov najmanjša možna. Pri danih (x_i, y_i) torej iščemo

$$\min_{\beta_0, \beta_1} \sum_{i=1}^n (y_i - \beta_0 - \beta_1 x_i)^2.$$

2.7.2. *Metoda največjega verjetja (MNV)*. Naj bodo X_1, \dots, X_n n.e.p. s.s., porazdeljene z gostoto $f_Y(x; \theta_1, \dots, \theta_k)$. Funkcijo

$$L(\theta; x) = L(\theta_1, \dots, \theta_k; x_1, \dots, x_n) = \prod f_Y(x_i; \theta_1, \dots, \theta_k)$$

imenujemo funkcija verjetja za vzorec velikosti n .

Za vsak vzorec x naj bo $\hat{\theta}(x)$ vrednost parametra, v katerem funkcija L doseže maksimum. Cenilka po MNV za parameter θ na osnovi vzorca X je $\hat{\theta}(X)$. Ta cenilka je dosledna, vendar ne nujno nepristranska.

MNV ima asimptotsko najmanjšo varianco (je učinkovita). To sledi kot posledica neenakosti Cramér-Rao. V primeru diskretne porazdelitve je verjetje kar produkt verjetnosti:

$$L(x; \theta) = \prod P(X_i = x_i; \theta).$$

2.7.3. *Restrignirana metoda največjega verjetja (RMNV)*. Zaradi pomanjkljivosti metode največjega verjetja se je razvila restringirana metoda največjega verjetja. Ta ima več prednosti pred MNV, med drugim omogoča pridobivanje cenilk zgolj za parametre, ki so predmet zanimanja in se ne ozira na nezanimive parametre. Cenilke, dobljene po RMNV, so invariantne za fiksne učinke modela, metoda pa le-teh niti ne ocenjuje (Maver, 2018, str.17).

2.7.4. *Izpeljava cenilke*. Gaussov linearni mešani model lahko predstavimo z njegovo marginalno porazdelitvijo. Tako je Y porazdeljen kot

$$Y \sim N(X\beta, V).$$

V nadaljevanju je predstavljena izpeljava cenilke po MNV, kjer y in Y označujejo vektorje.

Porazdelitev slučajnega vektorja Y je dana z gostoto

$$f(y) = \frac{1}{(2\pi)^{\frac{n}{2}} |V|^{\frac{1}{2}}} e^{-\frac{1}{2}(y-X\beta)^T V^{-1}(y-X\beta)},$$

kjer je n dimenzija Y . Torej je logaritmirana funkcija verjetja enaka

$$l(\beta, \theta) = c - \frac{1}{2} \log(|V|) - \frac{1}{2} (y - X\beta)^T V^{-1} (Y - X\beta),$$

kjer je c neka konstanta, θ pa predstavlja vektor vseh variančnih komponent, vključenih v V . Ko odvajamo po parametru β , dobimo

$$\frac{\partial l}{\partial \beta} = X^T V^{-1} Y - X^T V^{-1} X \beta.$$

Odvod po komponenti vektorja θ pa je enak

$$\frac{\partial l}{\partial \theta_r} = \frac{1}{2} \left\{ (Y - X\beta)^T V^{-1} \frac{\partial V}{\partial \theta_r} V^{-1} (Y - X\beta) - \text{tr} \left(V^{-1} \frac{\partial V}{\partial \theta_r} \right) \right\}, r = 1, \dots, q,$$

kjer je θ_r r -ta komponenta vektorja θ . Le ta je dimenzije q .

Cenilka bo rešitev vektorskih enačb

$$\frac{\partial l}{\partial \beta} = 0, \frac{\partial l}{\partial \theta} = 0.$$

Dobljena cenilka za vektor koeficientov po MNV je

$$\hat{\beta} = (X^T \hat{V}^{-1} X)^{-1} X^T \hat{V}^{-1} Y.$$

Podrobnejšo izpeljavo z vsemi potrebnimi predpostavkami je v svojem delu predstavil Jiang (Jiang, 2007).

Da še malo poenostavimo, pogledajmo primer osnovnega modela linearne regresije v matrični obliki $Y = X\beta + \epsilon$, kjer so

$$\begin{bmatrix} X_{1,1} & X_{1,2} & \dots & X_{1,p} \\ X_{2,1} & X_{2,2} & \dots & X_{2,p} \\ \vdots & \vdots & & \vdots \\ X_{n,1} & 0 & \dots & X_{n,p} \end{bmatrix}, \begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ \vdots \\ Y_n \end{bmatrix}, \begin{bmatrix} \beta_1 \\ \beta_2 \\ \vdots \\ \beta_p \end{bmatrix}.$$

Tu je matrika X dimenzije $n \times (p+1)$ in p število spremenljivk. Predpostavimo, da je matrika X polnega ranga in velja

$$\epsilon \sim N(0, \Sigma), \Sigma = \text{var}(\epsilon) = \sigma^2 I_{n \times n}.$$

Cenilka, dobljena po MNV, je

$$\hat{\beta} = (X^T X)^{-1} X^T Y.$$

Ta cenilka je nepristranska, saj velja

$$E(\hat{\beta}) = E((X^T X)^{-1} X^T Y) = (X^T X)^{-1} X^T E(Y) = (X^T X)^{-1} X^T X \beta = \beta.$$

Izpeljava variančno-kovariančne matrike:

$$\begin{aligned} \text{var}(\hat{\beta}) &= \text{var}((X^T X)^{-1} X^T Y) = (X^T X)^{-1} X^T \text{var}(Y) X (X^T X)^{-1} = \\ &= (X^T X)^{-1} X^T \sigma^2 I_{n \times n} X (X^T X)^{-1} = \sigma^2 (X^T X)^{-1}. \end{aligned}$$

Velja

$$\frac{\hat{\beta}_i - \beta_i}{\sqrt{\sigma^2 (X^T X)^{-1}_{ii}}} \sim N(0, 1).$$

V primeru, ko je $p = 1$, je ocena regresijskega koeficienta β_1 po metodah MVN in MNK enaka

$$\hat{\beta}_1 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}.$$

RMNV je metoda, s katero se direktno ne pridobi cenilke parametra β , pač pa le cenilko parametra θ . Razlog je v tem, da se β izloči že pred ocenjevanjem. Cenilko za β se dobi iz enačbe $V = V(\hat{\theta})$, kjer je $\hat{\theta}$ cenilka za θ , dobljena z RMNV.

2.8. Biatlon in VO₂max. Biatlon je zimski šport, sestavljen iz teka na smučeh v drsalni tehniki in streljanja z malokalibrsko puško. Biatlonci tekmujejo v več različnih individualnih disciplinah, ki se razlikujejo v dolžini proge, štartu in številu strelskih prihodov. Štart je lahko individualen ali skupinski. Poleg individualnih disciplin tekmujejo tudi v štafetnih preizkušnjah. Ne glede na disciplino streljajo v dveh položajih - leže in stoje. Vsak zgrešeni strel se kaznuje s časovnim pribitkom ali kazenskim krogom. Cilj vsakega tekmovalca je preteči progo v čimhitrejšem času, poleg tega pa je za uspeh potrebno hitro in učinkovito streljanje.

VO₂max ali maksimalna poraba kisika ali maksimalna aerobna kapaciteta je največja količina kisika, ki jo organizem lahko porabi v 1 minuti. Ta volumen izražamo v litrih na minuto ali mililitrih na kilogram telesne mase na minuto. Odraža se v delovanju pljuč (prenos kisika v kri), v vezavi kisika na hemoglobin, črpalni sposobnosti srca in cirkulaciji krvi v mišice. Pri merjenju porabe kisika posredno merimo tudi posameznikovo maksimalno aerobno zmogljivost (Podgornik, 2013). Zaželeno je, da je maksimalna vrednost VO₂ čim večja. Ker je VO₂max eden izmed najpomembnejših dejavnikov pri uspešnosti v smučarskem teku, sem temu namenila več pozornosti.

3. PODATKI

V tem razdelku bom predstavila podatke, na podlagi katerih sem generirala modele.

Zbrala sem testiranja biatlonske moške članske in mladinske reprezentance ter tekaške moške članske reprezentance za sezoni 2016/17 in 2017/18. Sodelovali so 4 tekači in 9 biatloncev, od tega 4 mladinci. Običajno tekmovalci opravijo po 2 testiranji letno, eno v poletnem delu pripravljalnega obdobja in eno v jesenskem delu.

3.1. Testiranja na Fakulteti za šport. Najpomembnejša testiranja za spremljanje telesne pripravljenosti biatlonci in tekači opravljamo v Športno diagnostičnem centru na Fakulteti za šport (FŠ). Na testiranju vsak testiranec s tekaškimi rolkami teče na tekoči preprogi. Hitrost teka je konstantna, 3m/s, naklon se začne pri 2 stopinjah, na vsake 3 ali 4 minute (odvisno od protokola) pa se dvigne za 1 stopinjo. S pomočjo dihalne maske in drugih naprav se merijo različni parametri, ki pričajo o telesni pripravljenosti testiranca. Po koncu testiranja vsak tekmovalec dobi svoje izvide. Primer takega testiranja je v prilogi. Zaradi anonimnosti sem tekmovalce označila s črkami namesto imen. Po izločanju nepopolnih testiranj mi je ostalo 40 uporabnih testov.

3.2. Spremenljivke. V začetku izvida so podatki o telesni višini, teži in telesni sestavi tekmovalca. V prvi tabeli so podatki o njegovi pljučni kapaciteti (VC), količini izdihanega zraka v 1 sekundi (FV1), »tifeno-pinelli«-jev indeks in količini predihanega zraka v 1 minuti (MVV). Ti podatki so izmerjeni že pred začetkom testiranja. V drugem stolpcu so pričakovane vrednosti testa, v zadnjem pa kvocient izmerjene in pričakovane vrednosti. V glavni tabeli so podatki testiranja na preprogi. Kot je že bilo omenjeno, se na vsake 4 minute poveča naklon preproge. Takrat se tekmovalec ustavi, da se mu izmeri laktat. To naredijo tako, da mu vzamejo kapljico krvi iz ušesa. Hkrati zabeležijo tudi srčni utrip. Laktat je stranski produkt mlečne kisline in daje informacije o zakisanosti telesa. VO₂ je poraba kisika, kar je eden izmed najpomembnejših dejavnikov uspešnosti v smučarskem teku. Naslednji

stolpec predstavlja ventilacijo, to je količino predihanega zraka v litrih na minuto. Zadnjih 5 stolpcev predstavljajo različni indeksi, ki pa nimajo tako velikega pomena kot prejšnji. Testiranje poteka, dokler tekmovalec zdrži.

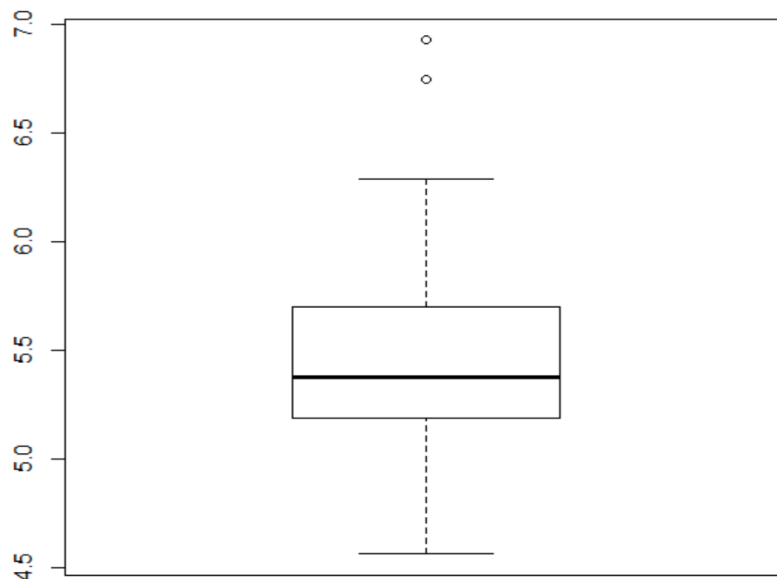
4. ZAČETEK DELA

Dela sem se lotila z izpisom podatkov v Excelovo tabelo in uvozom le te v programski jezik R. Najprej sem pregledala podatke. Izkazalo se je, da sta spremenljivki MVV in FV1 popolnoma korelirani, zato sem morala eno izločiti. Odločila sem se za MVV. Močna korelacija je prisotna še med spremenljivkama FV1 in VC (0,81) ter med mišičjem in maščobo (0,86). Najverjetneje bo potrebno izločiti tudi po eno od teh dveh spremenljivk, vendar jih zaenkrat še pustim v tabeli.

Z vgrajeno funkcijo *boxplot()* sem vsako spremenljivko posebej pregledala, če ima kaj osamelcev. Izkazalo se je, da ima spremenljivka VC dva osamelca, srčni utrip v miru in ventilacija pa vsaka po enega. Ker se osamelci pojavijo v različnih vrsticah (5., 7., 16., 20.), jih ne izločim iz tabele, saj imam že tako malo podatkov.

Slika 1 prikazuje škatlo z brki za spremenljivko VC. Osamelca pripadata istemu tekmovalcu.

SLIKA 1. Pregled osamelcev spremenljivke VC

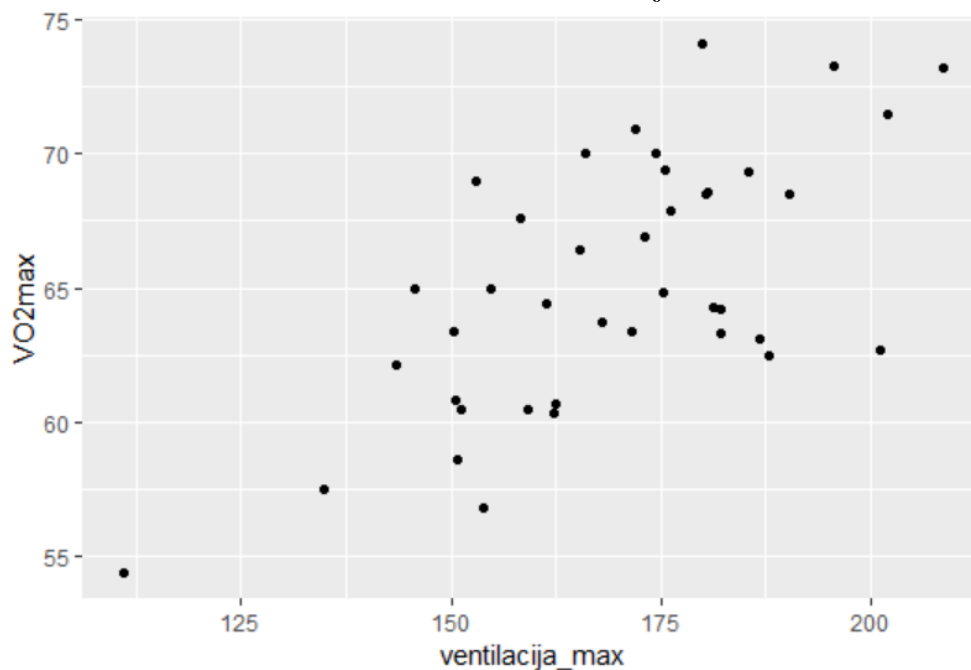
Z vgrajenima funkcijama *density()* in *plot()* sem opazovala grafe vsake spremenljivke posebej. Zanimalo me je, če so grafi podobni normalni ali kateri drugi porazdelitvi. Graf, najbolj podoben normalni, ima spremenljivka FV1. Pri spremenljivki VC je najbolj izrazita bimodalna porazdelitev. Ugotovila sem, da drugi vrh pri vrednosti približno 6,8 *l/sec* povzročita osamelca iz 5. in 7. vrstice. Gre za rezultata istega tekmovalca. Če ju izločim iz tabele podatkov, se drugi vrh izravna in imam unimodalno porazdelitev. Ostali grafi nimajo večjih posebnosti. Predvidevam, da bi grafi pri večjem številu testiranj bili bolj podobni normalni porazdelitvi.

S pomočjo funkcije *ggplot()* sem vsako pojasnjevalno spremenljivko posebej primerjala s spremenljivko VO2max. Ugotovila sem, da je najmočnejša linearna povezana prisotna med ventilacijo in VO2max. To je bilo pričakovati že iz samih

definicij teh spremenljivk. Iz ostalih grafov ne morem sklepati o posebni povezanosti pojasnjevalnih spremenljivk z VO_{2max} .

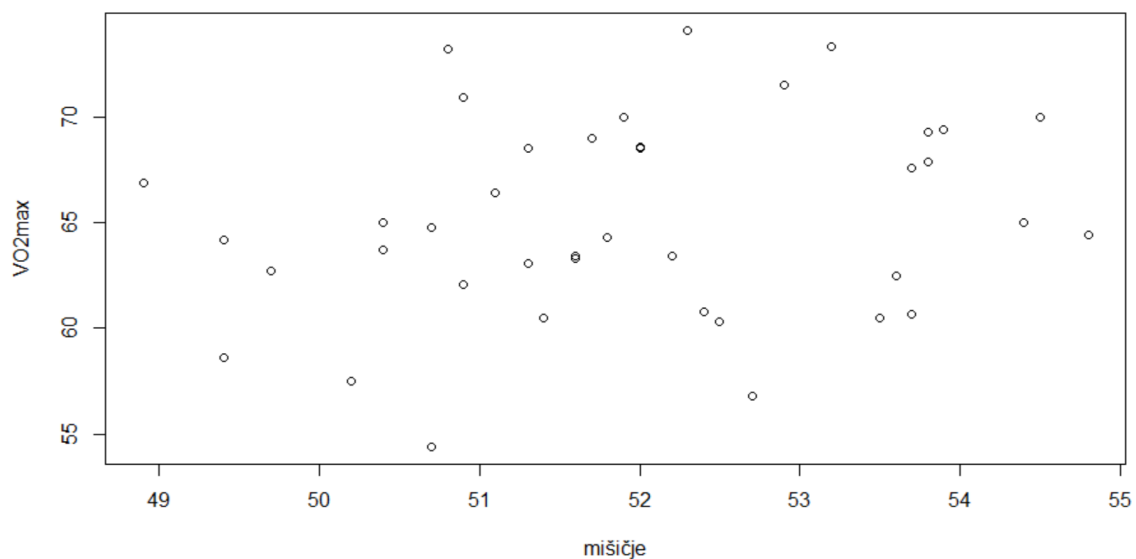
S spodnje slike je razvidna pozitivna linearna povezanost med maksimalno ventilacijo in maksimalno porabo kisika.

SLIKA 2. Povezava med ventilacijo in VO_2

Z naslednje slike je razvidno, da med težo in maksimalno porabo kisika ni mogoče razbrati posebne povezanosti. Predvidevam, da bi bila v primeru večjega števila podatkov razvidna pozitivna korelacija.

SLIKA 3. Povezava med mišičjem in VO_2

V literaturi ([5] Wikipedia) sem zasledila, da se da maksimalno porabo kisika dobro napovedati tudi iz kvocienta med maksimalnim srčnim utripom in utripom v mirovanju. Žal se je izkazalo, da v primeru testiranja na preprogi to ne drži. Razlog vidim v tem, da imajo tekmovalci na preprogi pred testiranjem tremo, zato srčni utrip v mirovanju ni povsem relevanten. Potrebno bi bilo izmeriti srčni utrip v mirovanju brez motečih dejavnikov.

V naslednjih treh razdelkih so predstavljeni postopki in rezultati generiranja modelov za napoved maksimalne porabe kisika, tekmovalne uspešnosti in maksimalnih vrednosti na podlagi 24-ih minut testiranja na tekoči preprogi.

5. MODEL VO2MAX

Najprej sem se lotila modela za napoved maksimalne porabe kisika. Za boljši pregled sem naredila novo tabelo, v kateri so le podatki, izmerjeni pred samim testiranjem na preprogi. To so FV1, VC, teža, višina, mišičje, maščoba in starost. Z ustreznim modelom bi lahko ocenili VO2max tekmovalca brez testiranja na preprogi. S tem bi zmanjšali stroške testiranja in dobili pomembne rezultate brez večjih naporov. Taka testiranja bi lahko opravljali pogosteje in s tem dosledno spremljali pripravljenost tekmovalca.

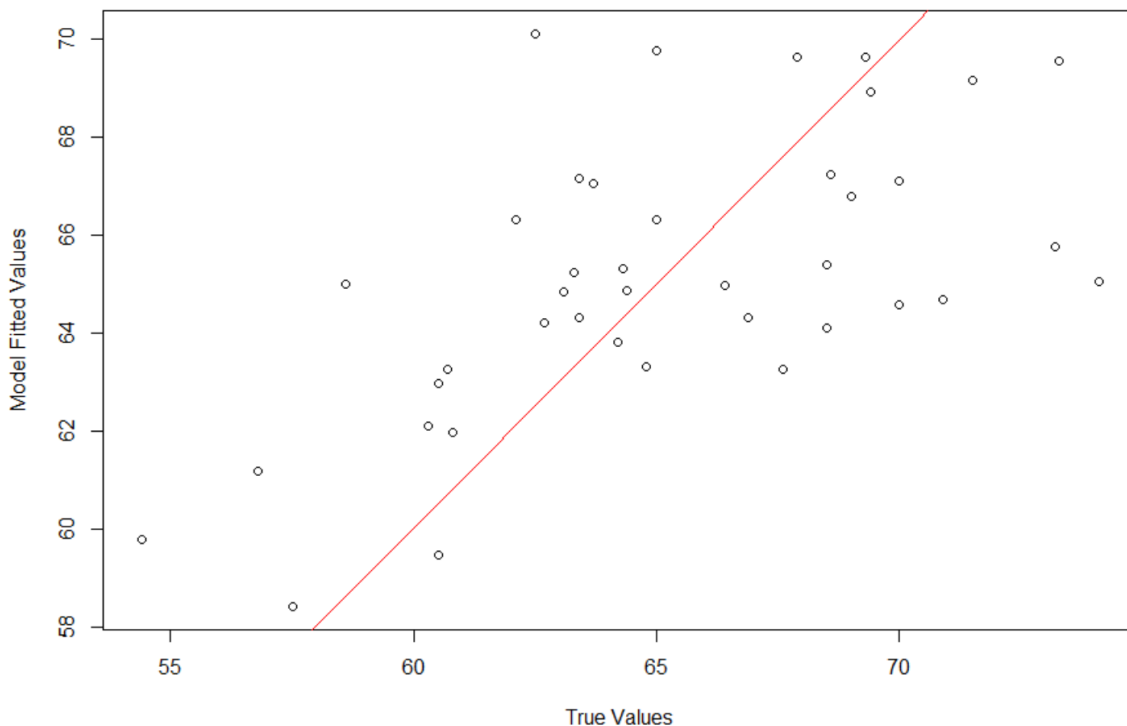
Na temo napovedi maksimalne porabe kisika športnika je bilo narejenih že več raziskav in najti je možno različne formule za izračun ocenjene vrednosti. Glede na to, da biatlonci in tekači na smučeh pogosto dosegajo najvišje vrednosti VO2, bi bilo smiselno narediti model, prilagojen značilnostim športnikov iz teh panog.

5.1. Model po MNK. Začela sem z modelom po metodi najmanjših kvadratov. Za generiranje modela ima R že vgrajeno funkcijo $lm()$. Najprej sem uporabila vseh 7 pojasnjevalnih spremenljivk. Narisala sem graf ostankov, kjer le ti izgledajo naključni, kar je dobro. Ostanki ne smejo tvoriti nobenega vzorca, saj bi to kazalo na problem avtokorelacije. V primeru nenaključnih ostankov bi bilo smiselno linearni model zamenjati s kakšnim drugim. Model ima $R^2 = 0,3984$, kar je zadovoljivo. Višina in starost imata p -vrednost nižjo od 0,05, mišičje blizu 0,05, ostale spremenljivke pa višje.

Model sem poskusila izboljšati s postopnim izločanjem spremenljivk. Izločala sem jih glede na stolpec p -vrednosti. Najprej sem izločila FV1 in dobila model z isto vrednostjo R^2 , p -vrednosti pa so se izboljšale. Na podlagi p -vrednosti lahko sklepam o statistični značilnosti višine, mišičja in starosti. Nato sem izločila maščobo in ponovno dobila boljši model. Nadaljevala sem z izločitvijo teže. Tu se je R^2 v primerjavi s prvim modelom zmanjšal za 0,01, p -vrednosti pa so se ponovno izboljšale. Ko sem izločila še VC, so mi ostale le še spremenljivke z dovolj nizkimi p -vrednostmi, da sem lahko sklepala, da so statistično značilne. Te spremenljivke so višina, mišičje in starost. R^2 v tem modelu je 0,3698. Začetni model je imel sicer boljšo vrednost R^2 (0,3984), vendar pa so bile p -vrednosti previsoke za sklepanje o statistični značilnosti regresijskih koeficientov.

Slika 4 prikazuje ujemanje pravih in ocenjenih vrednosti maksimalne porabe kisika v modelu, dobljenem po MNK. Ta model vključuje le statistično značilne pojasnjevalne spremenljivke. Zaželeno je, da so vrednosti porazdeljene čimbližje rdeči premici, torej simetrali lihih kvadrantov.

SLIKA 4. Ujemanje ocenjenih in pravih vrednosti VO2max

5.2. Model z logaritmiranjem. Poskusila sem z logaritmiranjem spremenljivke VO2max. To sem naredila tako, da sem v tabeli v stolpcu z vrednostmi VO2max logaritmirala vsako vrednost posebej. Dobljeni model ima $R^2 = 0,413$, vendar pa ta vrednost ni primerljiva z modelom po MNK, ker je odvisna spremenljivka drugače definirana. Že takoj sem lahko sklepala o statistični značilnosti pojasnjevalnih spremenljivk višina, mišičje in starost, saj imajo vrednosti nižje od 0,05. Ponovno sem poskusila z izločanjem spremenljivk priti do boljšega modela. Zopet sem uspela priti do modela z nižjimi p-vrednostmi pojasnjevalnih spremenljivk in posledično sem lahko sklepala le o statistični značilnosti višine, mišičja in starosti. Ostale spremenljivke imajo previsoke p-vrednosti.

Ugotovila sem še, da proste konstante ne smem izločiti iz modela, saj tako dobljen model ni pravilno specificiran. Prosto konstanto sem poskusila izločiti, ker je imela visoko p-vrednost, vendar pa je R^2 takoj narastel na 0,99, kar je kazalo na napako. Kot sem navedla v teoriji, do tega tipično pride, če je število pojasnjevalnih spremenljivk večje od števila testiranj, vendar pa v tem primeru temu ni tako. Če iz modela odstranimo prosto konstanto, moramo R^2 izračunati po drugi formuli. Determinacijski koeficient za model brez regresijske konstante označimo z R_*^2 . Še vedno pa velja $0 \leq R_*^2 \leq 1$. Programski jezik *R* avtomatsko izračuna R^2 po formuli, ki velja le za regresijske modele, ki vključujejo konstantni člen. Primerjava vrednosti R_*^2 in R^2 ne more biti podlaga za izbiro med dvema regresijskima modeloma, saj je prvi izračunan na podlagi kvadratov odklonov od vrednosti 0, v drugem primeru pa na podlagi kvadratov odklonov od aritmetične sredine odvisne spremenljivke.

Na spodnji sliki je izpis iz programskega jezika *R*. Predstavljen je povzetek zadnjega modela z logaritmiranjem spremenljivke *VO2max*. Razvidno je, da so vse *p* – vrednosti dovolj nizke, da lahko sklepamo o statistični značilnosti.

SLIKA 5. Povzetek modela z logaritmiranjem

```

Console Terminal x Jobs x
C:/Users/Uporabnik/Fax/Diploma/

Call:
lm(formula = VO2_log$VO2max ~ VO2tabela$visina + VO2tabela$misicje +
    VO2tabela$starost)

Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-0.117222 -0.030123 -0.008988  0.035938  0.132700

Coefficients:
              Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)   4.422125   0.511997   8.637 2.67e-10 ***
VO2tabela$visina -0.008672   0.002414  -3.592 0.000971 ***
VO2tabela$misicje  0.020783   0.006765   3.072 0.004034 **
VO2tabela$starost  0.011667   0.003320   3.514 0.001211 **
---
Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Residual standard error: 0.05965 on 36 degrees of freedom
Multiple R-squared:  0.3831,    Adjusted R-squared:  0.3317
F-statistic: 7.453 on 3 and 36 DF,  p-value: 0.0005265

```

5.3. Posplošeni linearni modeli. V linearnem modelu $Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_{i1} + \dots + \beta_p X_{ip} + \epsilon_i$ velja $E(Y_i) = \beta_0 + \beta_1 X_{i1} + \dots + \beta_p X_{ip}$. Slednjo enačbo lahko z uporabo primerno definirane funkcije g posplošimo do

$$g(E(Y_i)) = \beta_0 + \beta_1 X_{i1} + \dots + \beta_p X_{ip}.$$

Tu z indeksom i označujemo i-tega posameznika. Prejšnja enačba je poseben primer, kjer je g identiteta.

Z uporabo funkcije $glm()$ in znotraj primerno definirane funkcije g sem generirala več posplošenih linearnih modelov. Najprej sem za g uporabila logaritemsko funkcijo. Z vključitvijo vseh 7 pojasnjevalnih spremenljivk sem dobila model, kjer lahko sklepam o statistični značilnosti spremenljivk starost in višina. Ponovno ima mišičje p-vrednost blizu 0,05, ostale spremenljivke pa več. Ponovila sem postopek s postopnim izločanjem spremenljivk in na koncu dobila model s prosto konstanto in pojasnjevalnimi spremenljivkami starost, višina in mišičje. Vse p-vrednosti so nižje od 0,01. Podoben model sem dobila, ko sem za funkcijo g uporabila inverzno funkcijo. Ocene regresijskih koeficientov se sicer razlikujejo, ostanejo pa iste pojasnjevalne spremenljivke s p-vrednostmi, nižjimi od 0,01.

5.4. Linearni mešani modeli: Vzdolžni model. Glede na to, da je vsak posameznik opravil več testov v različnih časovnih obdobjih, so ti testi med seboj korelirani. Iz tega razloga bi moral biti vzdolžni model najbolj primeren za napoved. Za generiranje vzdolžnega modela sem v tabelo dodala nov stolpec *oseba*, kjer sem vsakemu tekmovalcu priredila število med 1 in 8. Najprej sem uporabila knjižnico *nlme* in pripadajočo funkcijo *lme()*. Ta avtomatsko uporablja restringirano metodo največjega verjetja (RMNV). Z dobljenimi p-vrednostmi nisem bila zadovoljna, saj nisem mogla sklepati o statistični značilnosti nobene od spremenljivk. Zato sem ponovno izločala spremenljivke, dokler nisem prišla do modela, kjer sem lahko sklepala o statistični značilnosti vseh preostalih pojasnjevalnih spremenljivk. Ponovno so se za take spremenljivke izkazale višina, mišičje in starost. Poskusila sem še z osnovno metodo največjega verjetja. Prvotne p-vrednosti so bile boljše kot pri prejšnji metodi. Že v prvem poskusu se je kot statistično značilna izkazala višina.

Po izločanju spremenljivk so ponovno ostale višina, mišičje in starost, ki pa imajo nižje p-vrednosti kot pri RMNV. Nato sem poskusila še z uporabo knjižnice *lme4*, ki je novejša od *nlme*. Z vgrajeno funkcijo *glmer()* sem dobila model z zelo nizkimi p-vrednostmi spremenljivk višina, mišičje in starost. Tudi po izločanju spremenljivk mi ostanejo iste 3 pojasnjevalne spremenljivke, p-vrednosti pa so najnižje do zdaj.

5.5. Modeli po podskupinah. Zaradi suma vpliva razvoja mladincev na model sem naredila še modele po podskupinah. Najprej sem posebej naredila tabeli za člane in mladince in ponovno generirala modele po MNK. Presenetljivo je bil za model mladincev $R^2 = 0,7543$, za model članov pa $0,2268$. Vseeno pa so bile p-vrednosti v obeh modelih previsoke, da bi lahko sklepala o statistični značilnosti katerekoli od spremenljivk. Po izločanju spremenljivk v modelu mladincev kot statistično značilni ostaneta mišičje in FV1, $R^2 = 0,6748$, v modelu članov pa se kot statistično značilna spremenljivka izkaže samo mišičje. Rezultati so me presenetili, saj sem pričakovala, da bodo težave v modelu povzročali mladinci, ker se še razvijajo in se njihovi rezultati pri vsakem testiranju zelo spremenijo.

Izkazalo se je, da je model članov slabši, zato sem želela ugotoviti, v čem je problem. Pogledala sem razsevne grafikone in poiskala osamelce. Ko sem iz modela izločila vse 3 najdene osamelce, se je R^2 izboljšal na $0,3073$. To še vedno ni najboljši model. Rezultate pripisujem premajhnemu številu testirancev. Testiranja posameznega člana so si med seboj zelo podobna, tako da bi bolj kot več testiranj potrebovala več testirancev. Podobni testi lahko vodijo do problema multikolinearnosti. Razliko med modeloma pripisujem tudi večji razpršenosti podatkov mladincev. Večja kot je variabilnost pojasnjevalne spremenljivke, bolj zanesljive so ocene regresijskih koeficientov (Fajfar, 2018, str.90).

5.6. Zadnja testiranja. Na koncu sem naredila še tabelo, v kateri so spravljeni le zadnji testi vsakega leta. To so načeloma najboljši testi vsakega tekmovalca za vsako leto, saj naj bi bili biatlonci in tekači najbolje pripravljene jeseni, ko se približuje tekmovalno obdobje. S funkcijo *ggplot()* sem pogledala razsevne grafikone, da bi preverila, kakšne povezave obstajajo med pojasnjevalnimi spremenljivkami in VO2max. Grafi kažejo na pozitivno linearno povezanost VO2max s starostjo in mišičjem. Pri spremenljivki FV1 izgleda, kot da ima negativno povezavo z VO2max. Pri ostalih spremenljivkah se iz grafa ne da razbrati, kako bi bile povezane. Ponovno sem naredila vzdolžni model, tokrat le iz zadnjih testov vsakega leta. Dobljeni model je imel vse p-vrednosti višje od $0,05$. Po izločanju se je kot statistično značilna spremenljivka izkazala samo FV1.

5.7. Ugotovitve. Kot statistično značilne spremenljivke se v skoraj vseh modelih izkažejo višina, mišičje in starost. V večini primerov imajo ocene regresijskih koeficientov pri mišičju in starosti pozitiven, pri višini pa negativen predznak. Pozitiven vpliv mišičja je bil pričakovan, saj delež mišičja posredno kaže na telesno pripravljenost tekmovalca. Zaželjen je visok delež mišičja, vseeno pa delež maščobe ne sme biti prenizek, saj bi to lahko ogrožalo zdravje.

V teoriji ([5] Wikipedia) sem zasledila, da se VO2max s starostjo zmanjšuje, zato sem pri oceni regresijskega koeficienta starosti pričakovala negativen predznak. Tu je treba poudariti, da so vsi tekmovalci v vzorcu mlajši od 30 let, VO2max pa naj bi začel upadati šele po 30. letu starosti. Pozitiven predznak si tako razlagam z napredkom tekmovalcev skozi čas. Starejši kot so, bolje so pripravljene in posledično

dosegajo višje vrednosti VO₂max. Večina tekačev na smučeh in biatloncev svoj vrhunec doseže okoli 30. leta starosti.

Negativen predznak ocene regresijskega koeficienta višine je težje pojasniti. Možno je, da je do tega prišlo zaradi majhnega vzorca (imam namreč le 13 testirancev). Druga možna razlaga izhaja iz osnovne formule VO₂max, ki se izraža v $\frac{ml}{kg \cdot min}$. Višji kot je tekmovalec, večja je njegova telesna masa, le ta pa negativno vpliva na posameznikov VO₂max. V teku na smučeh na dolge proge boljše rezultate dosegajo tekmovalci z manjšo telesno maso.

Model mladincev se je izkazal za obetavnega. Sklepam, da zato, ker imajo bolj razpršene vrednosti pojasnjevalnih spremenljivk. Zanimivo bi bilo spremljati njihov razvoj, za kar bi bilo potrebno opazovanje skozi daljše časovno obdobje.

Za izboljšavo modelov bi bilo potrebno pridobiti bistveno več podatkov. Raziskava bi lahko zajemala več let in več testirancev.

6. MODEL TEKMOVALNE USPEŠNOSTI

Model tekmovalne uspešnosti sem lahko naredila le za 3 tekmovalce. Tekachi na smučeh ne tekmujejo na istih tekmovanjih kot biatlonci, zato jih ne morem primerjati. Mladinci tekmujejo na drugem nivoju, zato njihovi rezultati prav tako niso primerljivi. Eden izmed biatloncev v sezoni 2016/2017 ni opravljal testiranja z dihalno masko, v sezoni 2017/18 pa je bil poškodovan, zato ga prav tako nisem mogla uporabiti za model.

Za izdelavo modela sem najprej uvozila 2 novi tabeli. V prvi tabeli so rezultati strelskih testov pod obremenitvijo, in sicer uspešnost streljanja leže, stoje in skupaj, izražena v procentih zadetih strelav izmed vseh strelav. Druga tabela vsebuje podatke o povprečnih zaostankih na tekmovanjih (izraženi v procentih zaostanka za prvouvrščenim), povprečnem mestu na tekmovanjih in strelski uspešnosti na tekmovanjih v sezoni (izraženi v procentih zadetih strelav).

Najprej sem poskusila iz strelskih testov napovedati povprečno strelsko uspešnost na tekmovanjih. Žal je model neuporaben, saj z njim lahko pojasnim le 3% variabilnosti pri uspehu v streljanju na tekmovanjih. Podgornik je v svoji diplomski nalogi ugotovil, da na osnovi psiholoških spremenljivk predtekmovalnih stanj in stresa lahko pojasnimo 39% variabilnosti pri uspehu v skupnem biatlonskem streljanju. Stoje lahko pojasnimo 56% variabilnosti, leže pa le 27%, kar je statistično nepomembno (Podgornik, 2013).

Po mojem mnenju na strelsko uspešnost vpliva tudi fizična pripravljenost. Tekmovalec mora biti stabiliziran, da lahko drži puško, ki je težka vsaj 3,5 kg. Poleg tega fizično slabše pripravljen tekmovalec ponavadi pride do strelišča bolj utrujen in zadihan. Za preverjanje te domneve pa bi bilo potrebnih veliko več podatkov, kot sem jih uspela zbrati.

Glede na to, da se tekmovalci od spomladi do jeseni bolj razvijejo in da jesenski testi bolje odražajo pripravljenost pred zimsko sezono, sem vzela le zadnje teste vseh tekmovalcev iz vsakega leta. Skupno tabelo za model tekmovalne uspešnosti sem naredila tako, da sem združila tabele tekmovalne strelske uspešnosti, strelskih testov in zadnjih testov s Fakultete za šport. Uporabila sem lahko le podatke za 3 tekmovalce in za vsakega po 2 leti, torej skupaj 6 testiranja. Ker mora biti število opazovanih enot večje od števila pojasnjevalnih spremenljivk, sem za model lahko uporabila največ 5 pojasnjevalnih spremenljivk. Napovedati sem želela stolpec *tek.str.*, ki predstavlja povprečno mesto tekmovalca v sezoni. Stolpec *skupaj* predstavlja skupno strelsko

uspešnost na treningih v sezoni, *cas_teka* dosežene minute na testiranju na FŠ, stolpci *VO2max*, *ventilacija*, *visina*, *misicje*, *teza*, *FV1*, *VC*, ... pa so iz tabele, ki sem jo uporabila že pri modelu za napoved *VO2max*.

Najprej sem preverila, kako močna je povezanost med spremenljivkami. Koreliranost med spremenljivkami s testiranj s FŠ sem preverila že pri modelu *VO2max*, tako da sem morala preveriti le korelacijo z ostalimi spremenljivkami. Nikjer ni bilo tako močne koreliranosti, da bi bilo potrebno kakšno spremenljivko izločit iz modela.

Nato sem poskusila narediti model, kjer sem kot pojasnjevalne spremenljivke vzela *VO2max*, čas teka, ventilacijo in skupno strelsko uspešnost na treningih v sezoni. Napovedati sem želela povprečno mesto tekmovalca v sezoni. Model po MNK je imel $R^2 = 0,9057$, vendar pa se nobena pojasnjevalna spremenljivka ni izkazala za statistično značilno. Tudi izločanje spremenljivk ni pomagalo.

Za model, kakršnega sem želela narediti, bi morala imeti bistveno več podatkov, zato je neuporaben. Na tekmovalno uspešnost vpliva bistveno več spremenljivk kot sem jih uspela pridobiti s testiranj. Po mojem mnenju bi se tudi iz teh spremenljivk dalo napovedati precejšen delež variabilnosti v biatlonski tekmovalni uspešnosti, vendar pa bi bilo potrebno vzorec testirancev bistveno povečati. V Sloveniji to žal ni mogoče, ker imamo premalo tekmovalcev. Taka raziskava bi bila mogoča le na nivoju svetovnega pokala. Poleg tega bi bilo smiselno opraviti tudi psihološko oceno tekmovalcev, saj ima psihološko stanje velik vpliv tako na strelski kot tudi tekaški del tekmovanja.

7. NAPOVED NA PODLAGI 24 MINUT

Zanimalo me je, ali se da na podlagi rezultatov testiranja do nekega časa napovedati maksimalne vrednosti testiranja. Uporabila sem rezultate s 24 minut, saj so do teh minut prišli vsi testiranci. Nekaterim testirancem so vrednosti izmerili na vsake 3, drugim na vsake 4 minute, na 24-ih pa se torej vsi ustavijo. Lahko bi uporabila še rezultate z 12-ih minut, vendar so se mi zdeli rezultati bližje maksimalnim vrednostim bolj ustrezni.

Najprej sem uvozila tabelo z rezultati na 24-ih minutah. Tabelo z maksimalnimi vrednostmi testiranj sem uvozila že za model *VO2max*, zaradi boljše preglednosti sem spremenila imena stolpcev. Ti dve tabeli sem nato združila v skupno tabelo. Ponovno sem preverila, da med spremenljivkami ni previsoke koreliranosti.

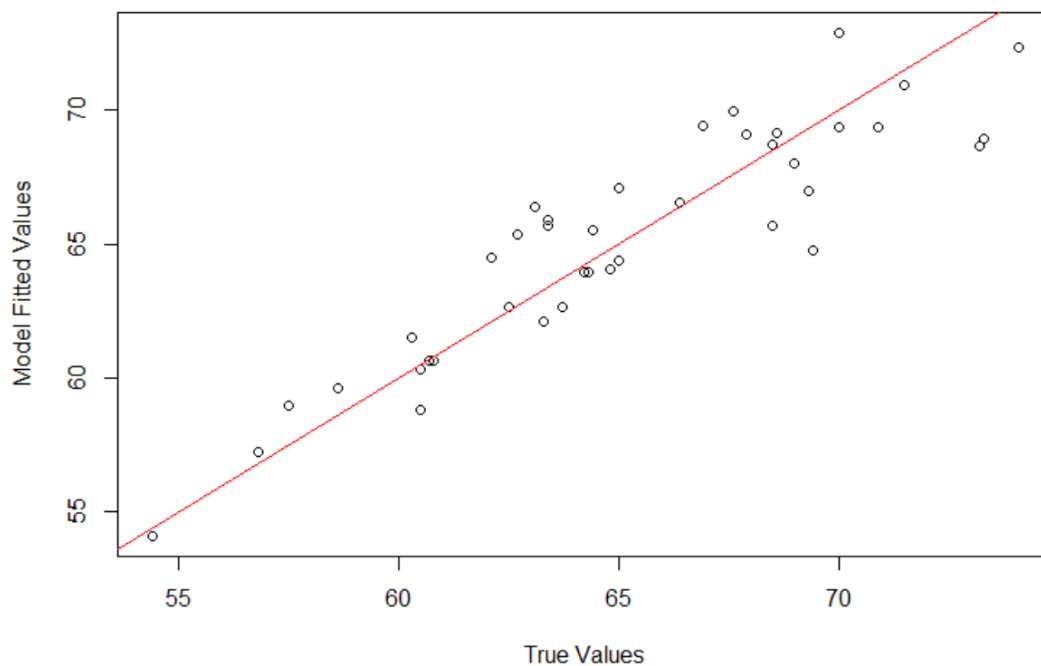
Nato sem s podatki iz 24-ih minut poskusila napovedati vsako spremenljivko maksimalnih vrednosti posebej. Za pojasnjevalne spremenljivke sem torej vzela *VO2*, ventilacijo, laktat in srčni utrip, vse izmerjene na 24-ih minutah. Modele sem delala po MNK.

Ugotovitve: Z laktatom in *VO2* lahko pojasnim 82,05% variabilnosti v maksimalni vrednosti *VO2*. Do tega rezultata sem prišla z izločitvijo ventilacije in srčnega utripa.

Slika 6 prikazuje ujemanje pravih vrednosti *VO2max* z ocenjenimi na podlagi laktata in *VO2* pri 24-ih minutah testiranja. Vrednosti se dobro prilegajo simetrični kvadrantov.

Z laktatom, *VO2*, ventilacijo in srčnim utripom lahko pojasnim 80,68% variabilnosti v maksimalni vrednosti ventilacije. Z laktatom in ventilacijo lahko pojasnim 80,1% variabilnosti v doseženem času testiranja. Z laktatom in srčnim utripom lahko pojasnim 87,74% variabilnosti v maksimalni vrednosti srčnega utripa.

SLIKA 6. Ujemanje pravih in ocenjenih vrednosti VO2max

Pri napovedi maksimalne vrednosti laktata sem naletela na težave, saj je imel prvotni model $R^2 = 0,0525$, zato sem poskusila z dodajanjem spremenljivk, katerih vrednosti so bile izmerjene že pred samim testiranjem na preprogi. S tem sem R^2 uspela nekoliko izboljšati, vendar pa so bile vrednosti še vedno prenizke. Prav tako se nobena spremenljivka ni izkazala za statistično značilno, zato sem sklenila, da na podlagi vrednosti, dobljenih na 24-ih minutah ne morem sklepati o doseženi maksimalni vrednosti laktata. Razlog vidim v tem, da se vsakemu posamezniku telo drugače odziva, poleg tega pa je zakisanost telesa odvisna še od mnogih drugih dejavnikov.

SLOVAR STROKOVNIH IZRAZOV

Gaussian linear mixed models normalni linearni mešani modeli
least squares method metoda najmanjših kvadratov
likelihood method metoda največjega verjetja
restricted likelihood method restringirana metoda največjega verjetja
box plot škatla z ročaji
maximum rate of oxygen consumption maksimalna poraba kisika
coefficient of determination koeficient multiple regresije
p-value p-vrednost
bimodal distribution bimodalna porazdelitev

LITERATURA

- [1] J. Jiang, *Linear and Generalized Linear Mixed Models and Their Applications*, Springer Series in Statistics, Springer Science + Business Media, LLC, New York, 2007.
- [2] D. Bates et al., *Package 'lme4'*, v: Linear Mixed-Effects Models using 'Eigen' and S4, [ogled 4.6.2019], dostopno na <https://cran.r-project.org/web/packages/lme4/lme4.pdf>.
- [3] *lme*, v: RDocumentation, [ogled 15.5.2019], dostopno na <https://www.rdocumentation.org/packages/nlme/versions/3.1-137/topics/lme>.
- [4] *glm*, v: RDocumentation, [ogled 15.5.2019], dostopno na <https://www.rdocumentation.org/packages/stats/versions/3.6.0/topics/glm>.
- [5] *VO2 max*, v: Wikipedia: The Free Encyclopedia, [ogled 20.5.2019], dostopno na https://en.wikipedia.org/wiki/VO2_max.
- [6] *Box plot*, v: Wikipedia: The Free Encyclopedia, [ogled 20.5.2019], dostopno na https://en.wikipedia.org/wiki/Box_plot.
- [7] V. Maver, *Normalni linearni mešani modeli*, diplomsko delo, Fakulteta za matematiko in fiziko, Univerza v Ljubljani, 2018.
- [8] M. Podgornik, *Značilnosti reagiranja v stresu pri streljanju v biatlonu*, diplomsko delo, Fakulteta za šport, Univerza v Ljubljani, 2013.
- [9] T. Kraner Šumenjak, *Statistika 2.predavanje*, [ogled 14.6.2019], dostopno na <http://www.fk.uni-mb.si/images/stories/matematika/2pred-stat1.pdf>
- [10] *Bimodal Distribution: What is it?*, v: Statistics How To, [ogled 20.5.2019], dostopno na <https://www.statisticshowto.datasciencecentral.com/what-is-a-bimodal-distribution/>.
- [11] M. Pohar Perme, *Statistika 1*, [ogled 31.7.2019], dostopno na https://ucilnica.fmf.uni-lj.si/pluginfile.php/58675/mod_resource/content/18/predavanja_FMF_nova19s.pdf.
- [12] L. Pfajfar, *Osnovna ekonometrija*, učbeniki Ekonomske fakultete, Ljubljana, 2018.